

eredeztetí, miszerint Kamuti Farkas — más nemesek példáját követve — saját feleségével kedveskedett fejedelmének Gyalu vára elnyerése érdekében.¹⁴

Stílus tekintetében Hermányit nyilvánvalóan kevésbé ragadja meg Keménynek helyenként elnyújtott előadásmódja, de annál inkább rátapad az *Önéletírás*nak is inkább dicséret, dialógusokat visszaadó, élőbeszédszerű stílusára. Ebben valamiképpen magára ismer, sőt változtatásaival, a stílus és nyelv szempontjából már valósággal önmagát adja.

Végső következtetésként megállapíthatjuk, hogy ez a fentiek értelmében Kemény János *Önéletírását* követő munka világosan mutatja az emlékirat-próza közrejátszását Hermányinak az e műfajból is kinövő anekdota-prózájához, ahol a kerek anekdotikus történetek kiszabadulnak már a memoárok összefogó keretéből. Ha az elmondottakhoz még hozzávesszük, hogy Hermányinak hasonló jellegű munkája van *Bethlen Miklós Önéletírásából* is, ahol szintén az itt látott elvek többé-kevésbé ismételt alkalmazása figyelhető meg,¹⁵ akkor biztossággal általánosíthatunk XVIII. századi prózánk fejlődésmenetére is: Hermányi eljárásának vizsgálatokor, annak a még nem kellően tisztázott jelenségnek, folyamatnak egyik esetével állunk szemben, amikor a magyar memoár irodalom hatása, ezerszálú kapcsolata teljes érvényűen mutatkozik meg a későbbi, fejlettebb széppróza kibontakozásához.

Gyenis Vilmos

Alkalmazott költészet és egy ismeretlen Vörösmarty-verssor

Van alkalmazott képzőművészet; nem az alkalmi grafikára gondolunk, az exlibriszre, a házasági és egyéb családi bejelentésekre, plakátra, hanem például a cégtáblákra. Csak hogy a legjobb művészek is vállalkoztak az idők folyamán arra, hogy bolti cégért fessenek. Ki ne tudná, hogy Holbein, a német nagyság, iskolamester számára festett cégtáblát, vagy Watteau, a rokokó nagy mestere, két cégtáblát készített egy műkereskedő számára. Nálunk a jónévű Dunaiszky Lőrinc szobrász patikacégért vésett, és Barabás Miklós mellett a történetképfestő Thán Mórt is említhetni, mint aki nem tartotta a művészet méltóságán aluli feladatnak egy-egy bolti cégérnek megfestését, még ha hivatásszerűen ennek a területnek máig is a címfestők az urai és nem számítják magukat művészeknek.

De így van alkalmazott költészet is. Tréfás vagy komoly hangú feliratok díszítenek edényt, poharat, kardot, ágyút, kaput és általában mindenféle tárgyat. Igen sokszor talpraesett verssel találkozunk. De bár sokszor a versszerzők a legjobbak sorából kerülnek ki, még ezeket sem méltatja kellő figyelemre a hivatalos irodalomtörténet. Példa erre a következő eset. Gyulai Pál Széchenyi Istvánnak a M. T. Akadémia levéltárában őrzött írásai között Vörösmarty kéziratra bukkant; borhűtőkre alkalmazott versek voltak ezek, 14 darab egyoros, kettő kétsoros. Ivásra tulajdonképpen csak egyetlen darab vonatkozott, a többi afféle eszmévilanlat. Gyulai nem tartotta méltatlannak rá őket, hogy közölje: a Budapesti Szemle 1904-es évfolyamában jelentek meg a 122. lapon azzal a megjegyzéssel, hogy tisztázott verseknek látszanak, nem valami kísérletezésnek, és Gyulai gondolata szerint Vörösmarty személyesen adhatta át Széchenyinek, ezért nem volt mellettük kísérő levél, amelyből keltezésük is pontosan lehetséges lett volna. Nyilván 1830 és 1840 között keletkezettek, amikor a költő és az államférfi között szorosabb volt a kapcsolat. Nem lehetetlen, hogy Széchenyi figyelmét a borhűtőre a Hasznos Mulatságok 1829-i évfolyamának második félévében olvasható hirdása irányította, amely szerint az angol udvar akkora ezüst borhűtőt készíttetett, hogy benne hat ember elfér (10. szám). Elkészültek-e Széchenyi borhűtői és ha igen, rávésett-e a feliratokat, ismeretlen. Gyulai versközlése azonban nem maradt nyomtalan. Ugyanis Simonyi Zsigmond fennakadt az egyik verssoron és szóváltotta a Nyelvőr 1904-i évfolyamában, hogy Vörösmarty hexameter helyett heptameter használ. A Budapesti Szemle 1904. évi folyamában Gyulai helyett Lehr Albert válaszol és kijelenti, hogy nincs hibás közlésről szó, Vörösmarty máskor is él ezzel a lehetőséggel (Zalán futása, Két szomszédvár). Jóllehet maga a közlés így két helyen is megvitásra került, annál inkább meglepő, hogy a Franklin Társulat legújabb kiadta teljes Vörösmartyban, melyet éppen Gyulai 1884-ben megjelent nyolckötetes kiadása alapján rendeztek sajtó alá, hozzávéve a Brisis Frigyes által 1926-ban közzétett kiadatlan verseket és a Kozocsa Sándortól 1939-ben megjelentetett ifjúkori kísérleteket, a borhűtőkre számtalan versek hiányoznak.

¹⁴ Hermányinál: id. mű. 28., Keménynél: id. mű. 86.

¹⁵ Biographia Nicolai Bethlen. Magyar nyelvű kézirat több változatban is az erdélyi kéziratárakban. Teleki-Könyvtár, Marosvásárhely, 239. sz. stb. KLANICZAY TIBOR is említi idézett tanulmányában.

Szinte félve, hogy nem számít-e kegyeletstértésnek, hívom fel a figyelmet az alkalmazott költészet egy tudtommal ismeretlen termékre, amely Vörösmarty nevével kapcsolatos. A Hazai és Külföldi Tudósítások 1831. évi első kötet 50. számában, a 394. lapon az egyik híradás így kezdődik: „Az Állatmutatás ez idén a Pesti Pályatér mellett i. Jun. h. 4-dikén d. u. tartatott.” A jutalmak felsorolásában olvashatjuk: „Az Ásszonyok adta idei bilikomra e'körülírás vala metszve: Hirkoszoru nélkül meddő telek a' rövid élet.” A híradás szerzőként Vörösmarty Mihályt nevezi meg.¹ A Pest városa ajándékozta keheleire már kisebb jelentőségű költő készítette a felírást: Szentmiklóssy Alajos, a maga korában nagyra tartott epigrammaíró. A sor így hangzik: „Gyöz az erő és tűz mindég, ha vezérli esszesség.” Vörösmartyról Brisits említi kiadásának bevezetésében, hogy fiatal korában sok epigrammát írt (18. lap).

Az egykorú lapok szívesen foglalkoztak az alkalmazott költészet illetően termékeivel és a tudósítások alapján bizonyos emelkedést tapasztalhatunk, amely Vörösmartyban tetőzik. A Magyar Kurir 1828-as évfolyamának első feléből az 51. szám közli, hogy a magyar nők a fehérvári származású bécsi Mayerhofer Istvánnal készítették el a lófuttatásra a díszkelyhet, ekkor még a kelyhen kivert vagy kivésett ábrázolás látszik fontosnak, a magyar csikós fején csáköval. Az aláírás egyszerű próza: „Pályafutások előmozdítására több Magyar Ásszonyok.” 1829-ben a Tudományos Gyűjtemény II. kötetének 120. lapja szerint a Károlyi—Széchenyi-díjként szereplő, 100 aranyat érő bilikom felírása ez volt: „Előre lovas, előre Hazafi. Eljen a király, virágozzék a haza.” A magyar nők pályadíján ez állott: „A ki előre hat, azé a Jutalom/Az nyeri a Szépek díját.” A szerző nevét elhalgatja a tudósító. Viszont ugyanennek a folyóiratnak és évfolyamnak 10. kötetében szereplő közlemény érdemesnek tartotta megemlíteni három díj felíratának egyazon szerzőjét, értékelvén az alkalmazott költészetet, ám a szerző itt Kisfaludy Károly, a folyóirat szerkesztője pedig Vörösmarty Mihály. Az 1830-as futtatásra készült Széchenyi—Károlyi-bilikomra ez került: „Félve a győnge kiáll, versenyt fut a sorssal a bátor.” A Sándor-díj felírata: „Hol nincs versenzés, nincs küzd-helye bátor erőnek.” Végül a Széchenyi felajánlotta díszkard felírata: „Engem erő szüle, nyer s egyedül az birhat, azért győzz!” Kisfaludy kiadójának színe előtt is értékelésre találtak e versek, mert több más hasonló darab társaságában helyet kaptak a kiadásokban,² egyébként a Hasznos Mulatságok is közölte az utóbbi három Kisfaludy-felírást (1829. II. félév, 282. lap). Kisfaludy után méltán következett Vörösmarty. Kőlcseynek 1833-ból maradt hét „Versenyemlékek” cím alá foglalt emelkedett hangú ilyen verse, közülök az első kétsoros, a többi egysoros.³

Műfaj szerint az alkalmazott költészet nyilván az epigrammák közé sorolandó, akár nagy író, akár kisebb rangú tollforgató nevéhez kapcsoljuk. Eppen 1828-ban írta meg Bajza József az epigramma teóriáját és ebben a versfajt „parányi tekintetű tárgy”-nak nevezte. De egy szellemes spanyol idézet is hoz: „Ki oly félszeg, hogy egy epigrammát ne tudna csinálni?” Eppen azért a „félszeg” epigrammaírókat el kell választani azon nagyjainktól, akik hazafias célokra teljes fegyverzetben álltak ki, nem gondolva a „parányi tárgy”-gyal. Még hagyján azok a feliratok, amelyek köszöntő képecskék alatt kaptak helyet. Kazinczy 1814 telen panaszkodik Sipos Pálnak, hogy Bécsben nem lehet rézmetszetet készíttetni, a grafikusok mind efféle játékos képekkel vannak elfoglalva.⁴ A Rajzolatok 1837 elején arról értesít, hogy a divat elérte Pestet is és Bauer Ferencnek, a Trattner intézet ügyviselőjének kezdeményezésére Lenhardt neves művész magyar aláírású billétet nyomtatott a Nemzeti Színház képével; és íme az alkalmazott költészet itt is szerephez jutott:

„Itt kicsiben láthadd a mi Pesten nagyban is áll már,
A heven óhajtott nemzeti szinpalotát.
Vedd szívesen képét s a mit én neked, azt neki óhajtsd:
Hosszú pályádat ne nehezítse vihar.”

A híradás hozzáteszi, hogy nem egyedül csak ez a verses képecske jelent meg. „A többiek hasonló csinnal s szorgalommal készültek; s kellemes versecskével kínálkoznak.”⁵ Magam is azt hiszem azonban, hogy az alábbi biztos nyom követése az alkalmazott költészet

¹ A Szépirodalmi Kiadó 1959-es teljes Vörösmarty kiadásában mégis van egy serlegre szánt felírat: Bátran fut versenyt, kit szépek díja tüzel rá.

² A Magyar remekírók sorozatban megjelent első Kisfaludy Károly kötetben két felírat mint kiadatlan szerepel, azaz amelyeket nyilván nem alkalmaztak. De mindkettő szerepelt az 1841-es verseny díjain. A Nemzeti díjon: arany serleg magyar címerrel: „Bármí nehéz pályát sem retteg a tisztá nemes vér.” és a Széchenyi István felajánlotta ezüst gyertyatartón: „Lóra magyar! versenyezve közelg nagy pályai cézold.” Pesti Hírlap 1841. 45. és 47. szám. Említi Kisfaludy nevét.

³ Kőlcsei Kőlcsey Ferencz minden munkái. 2. bőv. kiadás (kiadta TOLDY FERENCZ) Pest 1859. I. kötet 147.

⁴ Kazinczy Ferenc Levelezése (kiadta VÁCZY PÉTER) XII. kötet 257. (1814. XII. 14.)

⁵ Rajzolatok. 1837. 40.

terén kevesebb gazdagodást hoz. A Hazai és Külföldi Tudósítások 1827. évfolyamában a második kötet 15. száma a következő hirdetést hozza: Bertha Bertalan pesti polgár és Czukros a Miatyánk utcában „szép ízléssel és tiszta nyomtatással készült különbözőféle alkalmatosságokra használható magyar versezetekbe foglalt czukor sütemények”-et kínál.

Csatkai Endre

Babits Mihály két ismeretlen levele

I.

Dr. Tordai Ányosnak, a bajai egykori ciszterci gimnázium literátus igazgatójának kézírásos irodalmi hagyatéka 1938-ban bekövetkezett halála után a zirci cisztercita főapátság levéltárába, majd innen — a rend feloszlata után — a budapesti Országos Széchenyi Könyvtár kézírattárába került, s itt „Quart. Hung. 3976” jelzés alatt van besorolva. A filológusi gondossággal elrendezett hagyaték egy jelentős részét képezi az „Emlékeim” címet viselő négy kötet, mely nagyrészt irodalmi érdekű levelezést tartalmaz. A III. kötet 17—18. számú lapja Babits Mihálynak Tordaihoz intézett eredeti kézírású levele, mely szó szerint a következőképpen hangzik:

Igen tisztelt Igazgató Úr,

szíves és kedves soraira válaszolva, itt küldök egy arcképet: a legkisebb formátumú fotográfiát azok közül amik rendelkezésemre állanak. Sajnos, ez újabb fénykép: a régiekből (abból a korból amikor bajai tanár voltam), nemcsak hogy nincs már egyetlen példányom sem, de azokat utánacsináltatni is nagyon bajos lenne; vidéki, obskurus fényképészeknél készültek azok.

Talán ezt föl lehet használni, legfeljebb kissé körülményrva, hogy alakja a többtől el ne üssön.

Mély érzéssel emlékezem vissza a Baján töltött régi kedves esztendőre; Szuperéktől mintha csak tegnap váltam volna el; Székely és Molnár tanár urak képe most is élénken előttem áll; valamennyiökről nagyon kedves és hálás emlékezőst őrzök. Nagyon örülök, hogy ők sem feledtek még el, köszönöm szíves üdvözlötüket, és kérem az Igazgató Urat, adja át nekik alkalomadtán szívből jött viszonti köszöntésemet.

Maradok az igen tisztelt Igazgató Úrnak kész híve és igaz tisztelője:

Babits Mihály

A szövegből következtetve a levél megírására az szolgálhatott alkalmul, hogy Tordai igazgató fényképet kért a költőtől egy egybeállítandó tanári tabló számára, amelyen bizonyára mindazok szerepeltek volna, akik valaha is az intézetnél működtek, így Babits Mihály is, aki az 1905-6-i tanévben a gimnázium világi helyettes tanára volt.¹ A tervezett tabló azonban úgy látszik nem készült el, erre vall legalább is, hogy a Babits által elküldött fénykép — egy művészi kivitelű, kitűnően sikerült fotográfia — szintén megtalálható a levéllapok között, „Sohár” aláírással.

A levél nincs dátummal ellátva, s így csak közvetve tudjuk megállapítani megírásának körülbelüli időpontját. Tordai Ányost 1924. június 25-i kelettel nevezték ki a bajai gimnázium igazgatójává,² a levélben említett „Molnár tanár úr” viszont 1930. február 5-én meghalt,³ tehát a levél e két időpont között íródott.

A levélben szereplő Szuperékről tudjuk, hogy Babits Mihály bajai szállásadói voltak,⁴ „Székely és Molnár tanár urak”-ról az intézet értesítői nyújtanak felvilágosítást.

Belia György, aki idézett tanulmányában Babits több bajai tanártársáról megemlékezik,⁵ őket nem említi. Pedig az értesítők adataiból következtetve értékes, tartalmas egyéni-

¹ A ciszterci rend bajai kat. főgimnáziumának értesítője 1905—1906. 48. — Babits bajai tanártársáról: BELIA György: Babits Mihály Baján. ItK. 1956. 138—142. és LANG József: Adalékok a „Hat-holdas rózsakert” keletkezéséhez és Babits bajai tartózkodásához. ItK. 1960. 574—577.

² Reál-gimnáziumi értesítő az 1928—1929. isk. évről 40.

³ Reál-gimnáziumi értesítő az 1929—1930. isk. évről 12.

⁴ Belia és Lang im.

⁵ Im. 143—145.